

SÁNCHEZ FERRA, Anselmo J.; Ángel HERNÁNDEZ FERNÁNDEZ (2021): *Sin ropa tendida. Cuentos licenciosos de tradición oral*. Introducción y edición de los autores. Ilustraciones de Antonio VIDAL MÁIQUEZ. [Sin fecha ni lugar de edición] [2021], 481 p.

Sin ropa tendida

Carme ORIOL CARAZO

Universitat Rovira i Virgili, Tarragona

La publicació del llibre *Sin ropa tendida. Cuentos licenciosos de tradición oral*, dels investigadors Anselmo J. Sánchez i Ángel Hernández, és una molt bona notícia per als estudiosos de la literatura tradicional, sempre atents a aquelles publicacions que aportin novetats i permetin avançar en aquest camp tan ric i inexhaurible del coneixement. El recull presenta una antologia de 470 relats humorístics de temàtica obscena recollits a la regió de Múrcia. Per la seva temàtica, cobreix un buit en els estudis de literatura tradicional que necessàriament cal anar omplint. Treballs com aquest, doncs, contribueixen a fer-ho possible.

Els autors d'aquest extens volum són coneguts per la seva continuada trajectòria com a recopiladors de relats orals tradicionals de la regió de Múrcia, una regió que, en bona part gràcies a la seva tasca, s'ha convertit els darrers anys en una de les més explorades i documentades de l'Estat espanyol en aquesta matèria. Els dos investigadors han realitzat nombrosos treballs tant de forma individual com en col·laboració amb altres autors. Entre aquests treballs destaquen, per exemple, els difosos en publicacions periòdiques com la *Revista Murciana de Antropología* i la *Revista de Folklore* i en llibres com *Las voces de la memoria. Cuentos populares de la Región de Murcia*, *Cuentos de Otraparte. Folklore de aluvión del municipio de Cartagena* i *En las noches de Candanga*.¹ Aquesta darrera publicació, significativa per la seva extensió, és una antologia de 205 contes recollits a Cartagena que havien estat publicats anteriorment en el número monogràfic «El cuento folclórico en Cartagena» de la *Revista Murciana de Antropología* (2010, núm. 17: 1-815). Els estudiosos interessats en la tasca duta a terme a la regió de Múrcia en les darreres dècades poden consultar el treball, del tot recomanable, «El cuento folklórico tradicional en la región de Murcia. Estado de la cuestión», d'Anselmo J. Sánchez, publicat al *Boletín de Literatura Oral* (2017, volumen extraordinario núm. 1: 559-577), on trobaran una detallada informació sobre el tema.

A més de l'activitat relacionada amb la publicació de relats de tradició oral, tant Sánchez com Hernández han dedicat una bona part de la seva investigació a la catalogació dels contes tradicionals i ho han fet d'acord amb el sistema tipològic internacional de referència que té com a model el catàleg *The types of international folktales. A classification and bibliography*.² Ángel Hernández ja va publicar,

1 Ángel HERNÁNDEZ FERNÁNDEZ: *Las voces de la memoria. Cuentos Populares de la Región de Murcia*. Guadalajara: Palabras del candil, 2009; Anselmo J. SÁNCHEZ FERRA: *Cuentos de Otraparte, Folklore de aluvión del municipio de Cartagena*. Murcia: Diego Marín ed., 2014; Anselmo J. SÁNCHEZ FERRA: *En las noches de Candanga*, Murcia: Diego Marín ed., 2015.

2 Hans-Jörg UTHER: *The types of international folktales. A classification and bibliography based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*. 3 vols. Folklore Fellows' Communications 284-285-286. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 2004.

ara fa una dècada, el *Catálogo tipológico del cuento folclórico en Murcia*³ i el mateix autor, juntament amb Anselmo J. Sánchez i José Luis Agúndez, va reprendre fa uns anys les tasques de catalogació del conte folklòric espanyol que havien quedat interrompudes amb la mort dels seus autors, Julio Camarena el 2004 i Maxime Chevalier el 2007. Així, el *Catálogo tipológico del cuento folklórico español*, del qual Camarena i Chevalier havien publicat quatre volums, corresponents respectivament als contes meravellosos (1995), contes d'animals (1997), contes religiosos (2003) i contes novel·la (2003), va tenir continuïtat amb la publicació, l'any 2022, d'un cinquè volum, dedicat als contes de l'ogre estúpid. Aquest volum va prendre com a base de la recerca les fitxes elaborades per Camarena i Chevalier; per això, ambdós figuren també, a títol pòstum, com a autors del nou volum, que es va publicar amb el títol *Catálogo tipológico del cuento folklórico hispánico, vol. V. Cuentos del ogro tonto*.⁴ Actualment, Hernández, Sánchez i Agúndez continuen els treballs de catalogació corresponents als contes que pertanyen a les altres seccions de l'índex internacional d'Uther encara pendents.

El llibre *Sin ropa tendida. Cuentos licenciosos de tradición oral* és hereu de la tasca investigadora fins ara descrita, ja que, a més de constituir una extensa i magnífica col·lecció de relats d'una temàtica poc tractada fins ara, inclou la corresponent informació documental (amb les referències a versions recollides per altres autors) i catalogràfica (amb la indicació del número del tipus consignat en els catàlegs tipològics) d'aquests relats.

El títol del llibre, força suggeridor, situa de seguida el lector, ja que està inspirat en la coneguda frase «Hi ha roba estesa», que els adults utilitzen en situacions de conversa per indicar de forma eufemística, quan hi ha infants al davant, que aquell no és el moment d'explicar històries de contingut obscè precisament perquè no consideren convenient que les sentin.

D'acord amb les bones expectatives generades amb el títol, el llibre presenta una excel·lent recopilació d'uns relats, els contes obscens, que, tot i la seva abundant presència en la tradició oral, no han gaudit de la recopilació ni de la difusió necessàries. Des que els folkloristes es van interessar per recollir i publicar relats de tradició oral, a mitjan segle XIX, són molt poques les col·leccions que han inclòs aquest tipus de relat. D'una banda, hi ha hagut l'autocensura practicada pels recopiladors i pels editors i, de l'altra, la dels mateixos narradors, que generalment han obviat explicar aquestes històries en entrevistes realitzades fruit del treball de camp i, per tant, fora dels contextos més naturals i espontanis.

Tot i això, l'interès que aquests relats han despertat en alguns recol·lectors de contes ha donat lloc a alguns precedents significatius. Els autors del present llibre en fan menció tant en l'estudi introductori com en la bibliografia que acompanya la col·lecció de relats. Un d'aquests precedents, referit en aquest cas a la regió de Múrcia, és precisament l'article d'Ángel Hernández i José Luis Agúndez titulat «Cuentos escatológicos y obscenos recogidos en Mula (Murcia)», publicat a la revista *Culturas Populares* (2007, 5: 1-18).

³ Ángel HERNÁNDEZ FERNÁNDEZ: *Catálogo Tipológico del Cuento Folclórico en Murcia*. El Jardín de la Voz, Biblioteca de Literatura Oral y Cultura Popular, Universidad de Alcalá de Henares (edición electrónica), 2013.

⁴ Julio CAMARENA LAUCIRICA, Maxime CHEVALIER, José Luis AGÚNDEZ GARCÍA, Ángel HERNÁNDEZ FERNÁNDEZ, Anselmo J. SÁNCHEZ FERRA. *Catálogo tipológico del cuento folklórico hispánico. Volumen V. Cuentos del ogro tonto*. Guadalajara: Palabras del candil, 2022.

L'antologia que ara ens ocupa ha estat editada pels mateixos autors i, malauradament, hi manquen dades bàsiques, com el lloc i l'any d'edició. Tret d'aquesta mancança, el llibre és modèlic tant pel que fa a l'estructura com al contingut. Conté una introducció, breu però força aclaridora, en què els autors delimiten l'objecte de la recerca: aplegar contes estrictament obscens i no d'altres que desenvolupen temes afins (d'infidelitats o escatològics). En paraules dels autors: «Marcamos, pues, con nitidez en nuestra selección las diferencias entre lo simplemente erótico y lo que se muestra obsceno sin paliativos» (p. 20). La introducció també fa palesa la importància quantitativa de la col·lecció en relació amb d'altres de publicades a l'Estat espanyol, com l'asturiana *Cuentos colloraos de la tradición oral asturiana*, que conté seixanta relats; l'extremenya *Cuentos extremeños obscenos y anticlericales*, que n'inclou cent setanta, i la gallega *Contos colorados. Narracións eróticas da tradición oral*, que en té dos-cents noranta.⁵ A més, ofereix informació conceptual valuosa sobre el folklore obscè i també sobre aspectes molt diversos i complementaris, com són la seva relació amb la literatura culta, els precedents (col·leccions publicades i investigació realitzada fins aquell moment) i també el llenguatge. Sobre aquest darrer aspecte, els autors valoren l'aportació de Gabriel Janer Manila en la seva obra *Sexe i cultura a Mallorca*, publicada en dos volums el 1979 (cançoner) i el 1982 (narrativa i teatre), i reeditats en un sol volum el 2019. En aquesta línia d'interès pel llenguatge, els autors ens ofereixen una extensa llista de termes de temàtica obscena extrets de l'antologia, la majoria dels quals corresponen a eufemismes utilitzats per designar els òrgans i els actes sexuals. La introducció es clou amb un breu apartat dedicat als criteris d'edició, que corresponen als d'un treball d'alta divulgació científica en què els autors combinen el respecte a les fonts orals amb una transcripció que faciliti la lectura i la comprensió dels relats a un públic ampli no necessàriament especialitzat en el tema. Diuen els autors: «Convinimos desde un principio en renunciar a la transcripción fiel que sí observamos en nuestras publicaciones estrictamente científicas. Con todo, nuestra intervención se limita a imponer el castellano normativo, eliminar las reiteraciones y, a veces, pulir ligeramente las construcciones sintácticas más ásperas o volver inteligible algún pasaje confuso. Hemos respetado las voces dialectales» (p. 31). I, a continuació, aclareixen la seva posició pel que fa al respecte a les fonts orals i a la no reelaboració literària dels relats: «El lector sigue teniendo ante sus ojos relatos esencialmente orales, sin adornos. No hay literatura en esta antología, no es nuestro propósito, y lo que pretendemos es favorecer el acceso del público a estos materiales utilizando una fórmula a medio camino entre el escrípulo absoluto y la manipulación más osada. Hemos conjugado, por tanto, la fidelidad a la poética del lenguaje oral con el respeto a las convenciones del lenguaje escrito normativo».

L'antologia de contes pròpiament dita ocupa la part més substancial del volum, ja que està formada pel conjunt dels 470 relats obscens. En aquesta part, els

⁵ Alberto ÁLVAREZ: *Cuentos colloraos de la tradición oral asturiana*. Gijón: Artesanía Asturiana, 2009; Juan RODRÍGUEZ PASTOR: *Cuentos extremeños obscenos y anticlericales*. Badajoz: Diputación de Badajoz, 2001; Xoán R. CUBA, Antonio REIGOSA, Xosé MIRANDA: *Contos colorados. Narracións eróticas da tradición oral*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia, 2001.

autors han optat per oferir una ordenació temàtica dels relats, que inclou fins a divuit grans apartats amb diversos subapartats, entre els quals hi ha, per exemple, els referits als temes següents: el coit, el sexe prematrimonial, els enganys masculins, el capellà libidinos, els enganys femenins, la prostitució, la masturbació i l'homosexualitat. Tot plegat fa que aquesta col·lecció sigui de temàtica prou àmplia perquè el lector la pugui contemplar, en paraules dels autors, com una sarcàstica reflexió al voltant del sexe (p. 19).

Com és habitual en les ordenacions temàtiques, el material agrupat en els diversos apartats presenta una diversitat d'estructures narratives i, hi ha, per tant, relats que es poden adscriure a diversos gèneres i subgèneres de la narrativa oral. Només un dels apartats, el primer, titulat «Cuentos del porqué», presenta una homogeneïtat pel que fa al gènere literari. En aquest cas, s'hi agrupen cinc relats etiològics que, d'acord amb les característiques del gènere, situen l'acció en el temps de la creació del món o de la vida de Nostre Senyor i expliquen, en clau d'humor, per què determinats atributs físics o del comportament de les persones o dels animals són com els coneixem. En la resta d'apartats, però, trobem relats pertanyents a diversos gèneres, com la rondalla, la contarella i l'acudit.

Una de les aportacions més rellevants de l'antologia es troba en l'extensa part dedicada a les notes i els comentaris de cadascun dels relats, que ocupa 69 pàgines. Aquesta part constitueix un estudi rigorós i sistemàtic, que aporta anàlisi i reflexió i, per tant, dona una alta qualitat científica a l'antologia. Inclou, sistemàticament, la indicació sobre la procedència dels relats, aporta nombroses referències bibliogràfiques sobre fonts literàries i de la tradició oral, ofereix comentaris de tipus comparatiu i, en els casos en què és possible, n'inclou la catalogació tipològica, és a dir, l'assignació del número del tipus d'acord amb el catàleg internacional de referència d'Uther o d'altres catàlegs tipològics d'abast geogràfic més restringit. Aquesta part, situada al final de l'antologia, com un bloc homogeni, és de gran importància per als especialistes. Els autors, amb bon criteri, l'han posat a continuació de l'antologia pròpiament dita i, d'aquesta manera, el llibre ofereix una doble funcionalitat als futurs lectors. D'una banda, permet la lectura fluida dels relats a les persones que només estiguin interessades pel contingut de les històries i, de l'altra, fa possible la lectura acompanyada de la consulta de les notes i els comentaris que tant interessen els especialistes.

L'alt nivell que presenta aquesta part dedicada a les notes i els comentaris la converteix en un estudi de referència sobre els contes obscens i caldrà tenir-la en compte en les propostes d'assignació de nous tipus susceptibles de ser inclosos en futures revisions i actualitzacions del catàleg tipològic internacional d'Uther. Els autors en són plenament conscients i, així, en la introducció reivindiquen la importància de molts relats que són coneguts amb moltes versions i que, per tant, tenen una llarga tradició literària i folklòrica, però que, tanmateix, no disposen encara d'una adscripció tipològica reconeguda. De fet, dels 470 contes folklòrics obscens que inclou el llibre, només 76 corresponen a números inclosos en els catàlegs de tipus consultats pels autors. Per això, els autors exposen com un dels seus objectius «encontrar acomodo en los catálogos tipológicos, empezando por el internacional de Aarne-Thompson-Uther, a los cientos de tipos que hasta hoy permanecen excluidos, muchos de ellos precisamente por su naturaleza obscena. Es tarea que tímidamente nos hemos atrevido a iniciar en este volumen, pero que

requerirá de un trabajo específico posterior que habremos de acometer algún día» (p. 27).

En resum, el llibre *Sin ropa tendida. Cuentos licenciosos de tradición oral* és un treball extens i solvent, realitzat amb criteris moderns de recollida, fixació, documentació i classificació, que no reelabora literàriament els relats i no evita, per tant, tot allò que avui podem considerar políticament incorrecte, com la misogínia i el masclisme, presents en molts dels contes. Finalment, les il·lustracions que acompanyen els relats, de traçat clar i senzill, obra d'Antonio Vidal Máiquez, són un altre petit luxe d'aquesta col·lecció, ja que hi aporten una elegància absent en aquest tipus de relat, en paraules dels autors (p. 31), i, per tant, contribueixen a augmentar-ne el valor. Gaudiu, doncs, de la lectura d'un llibre que els autors, amb ironia i bon humor, expliquen que es va acabar d'imprimir el dia de San Apapucio, un sant que l'imaginari popular relaciona humorísticament amb relats de la temàtica que ocupa el present llibre. Així, per exemple, un dels que se li atribueixen explica que, en una ocasió, el sant feia penitència al desert, despullat. Només duia posats un barret i unes espardenyas. El diable, per temptar-lo, li va enviar dues noies despullades. El sant, en veure-les, es va tapar els genitals amb el barret. Una de les noies li va preguntar on era el nord i l'altra on era el sud. El sant els ho va indicar amb les mans i, per tant, va haver de deixar anar el barret, que, miraculosament, va quedar suspès en l'aire i no va caure. Bona lectura, doncs, i bon humor.